

FERCSIK ERZSÉBET

Az akadémiai helyesírási szabályzatok és a személynevek írása

A legismertebb helyesírási szabályaink közé tartozik, hogy írásban a személyneveket nagybetűvel kell kezdeni. A kisiskolások már első osztályos korukban gondosan ügyelnek a kezdőbetűkre, s amíg a nagybetűket nem ismerik, addig más színű ceruzával rajzolják a tulajdonnév első betűjét. Így emlékeztetnek a helyesírási szabályra, és így utalnak arra, hogy ezt az elemet meg kell különböztetni a többitől.

Évezredek óta a különböző írásformákban mindig elkülönítették egymástól valamilyen módon a tulajdonneveket és a közneveket. A képirástól a betűírásig terjedő út legfontosabb állomásait mutatja be KESZLER (1996), végigkísérve a névjelek fejlődését a képjeltől a nagybetűs írásig. Régi helyesírásunkban a kis- és nagybetűk használata nem mutat egységes képet. A középkorban általában a mondat elején álló szavakat írták nagybetűvel, másutt, tehát a tulajdonnevekben is általános volt a kisbetű. De vannak ezzel ellentétes tendenciát mutató kódexünk is (KNIEZSA 1959: 32—3). A tulajdonnevek nagybetűs írásának mai gyakorlata a XVIII. század végén alakult ki, és már az AkH. 1832. szabályba foglalta. Későbbi helyesírási szabályzataink mindegyike foglalkozik a személynevek írásával.

A továbbiakban az akadémiai szabályzatokat tekintjük át 1832-től napjainkig, majd a legfontosabb szabályzatokból összegyűjtjük a személynevekre vonatkozó ismereteket, végül összegezzük, milyen helyesírási tudnivalók jellemzik napjainkban a személyneveket.

Az akadémiai helyesírási szabályzatokról

A Magyar Tudományos Akadémia elődje, a Magyar Tudós Társaság már megalakulásakor, 1830-ban rendkívül fontosnak tartotta a magyar nyelv ügyének felkarolását, többek között egy helyesírási szabályzat megalkotását. Mutatja ezt az is, hogy az Akadémia legelső kiadványa a *Magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai* volt. Az AkH. 1832. összefoglalta a kor írásgyakorlatára jellemző szokásokat, a problémás esetekben pedig javaslatot tett a megoldásra. A szabályokat nem tartották megváltoztathatatlanak, tudatosan készültek arra, hogy egy idő után az általánossá váló szokásokhoz

igazítsák őket. Miként az előszóban írták: „Minden időre már meghatározottaknak azonban a' Társaság nem vallja e' szabásokat, sőt, ha mit a' folyton folyó nyelvisméret, szavak' lelke és alkatja körül elválasztóbban kifejt, annak előre kiköti későbbi javítását 's ezt magának [...] fenn is tartja” (AkH. 1832. IV). Nem voltak minden írásműben kötelezőek a szabályok, csak az Akadémia saját kiadványaiban. Ha a Társaság valamelyik tagja máshol jelentette meg munkáját, ott akár el is térhetett az akadémiai szabályzattól. Jelszavuk és céljuk ez volt: „Győzzön a' mi jobb! ez a' Társaság' szava, okokkal kíván ő vezetője lenni a' kivilágulás szerint alakuló köz megegyezésnek, fennhéjázó 's önkényű vezér nem” (AkH. 1832. IV).

Ennek a szemléletnek az eredményeként 1834-ben némi bővítéssel, de lényegében változatlanul ismét megjelent a szabályzat. Újabb kiadások következtek csekély módosításokkal 1838-ban, 1840-ben, 1841-ben, 1843-ban, 1844-ben, 1847-ben, 1851-ben és 1853-ban.

Az 50-es években világossá vált, hogy nem sikerült az AkH. 1832. célját megvalósítani, a szabályzat már nem az élő nyelvszokást rögzítette, elmaradt tőle. Egyre nagyobb lett a szakadék az Akadémia helyesírása és az Akadémián kívüli helyesírás között. A mindennapi írásgyakorlat egyszerűsödött. Legszenbetűnőbb volt a betű- és ragpótló hiányjel gyakori elmaradása a névelők után, a kötőszók előtt és a birtokos szerkezetekben, például *a'*, *'s*, *ház' ura*. Ritkább lett a kétjegyű betűk egyszerűsítés nélküli kettőzése (*királylyal*) és következetlen az *i*, *u*, *ü* magánhangzók hosszúságának jelölése. A helyesírási szabályok felülvizsgálatát 1855-től a Nyelvtudományi Bizottmány végezte. Tevékenységük (l. SZEMERE 1974: 15—7) eredményeként számos kompromisszumot is tartalmazva jelent meg 1876-ban *A magyar helyesírás szabályai* című kiadvány. Ennek némileg módosított változata az először 1879-ben megjelenő *A magyar helyesírás elvei és szabályai* című gyűjtemény, amely változatlan tartalommal napvilágot látott 1884-ben, 1888-ban, 1890-ben, 1899-ben és egy alkalommal évszám nélkül.

Az AkH. 1879. rendelkezett a hiányjel elhagyásáról: „Helyesírásunk megelőzi az újabb időkig használt betűpótló hiányjelt is, mint a mely gyakori előfordulásával lassította s tarkázta az írást. Például ezek helyett: *a' király*, *erő 's akarat*, *a ház' teteje* [...] így írjuk e szokat: *a király*, *erő s akarat*, *a ház teteje* [...]” (AkH. 1879: 8—9). De nem valósította meg a mindennapi írásgyakorlat kívánta egyéb korszerűsítéseket. Például továbbra is ragaszkodott a *c* hangnak a *cz* kétjegyű betűvel való jelöléséhez. Álláspontját azzal indokolta, hogy a latin betűs írású nyelvek a *c*-t nem egyféleképpen ejtik, lehet *cz*, *cs*, *s* vagy *k* is. A változó hangzás pedig „zavarba ejtené a magyar olvasót úgy, hogy a ritkábban előforduló *cakó*, *cammog*, *cók*, *cuca* stb.

szókat így olvasná s ejtené hirtelenében: *kakó, kammog, kók, kuka* stb; ha pedig amazok helyes ejtéséhez hozzá talál szokni, az idegen *Cato, Corneille, code, cocon* stb. szókat is így olvasná: *Czato, Czorneille, czode, czoczon* stb.” (AkH. 1879: 13). Ugyancsak elzárkózott a ragozás útján támadt hosszú kétjegyű mássalhangzók egyszerűsítésétől, továbbra is az *öcscse, gonoszsza, veszélylyel, vesszük* stb. írásmódot kívánta meg. Most már nemcsak a nagyközönség szakadt el az Akadémia helyesírásától, hanem a korabeli sajtó, sőt magának az Akadémiának a folyóirata, a Magyar Nyelvőr is eltért az akadémiai előírásoktól (l. SZEMERE 1974: 17—8.).

Az 1901-ben megjelenő újabb kiadvány, *A magyar helyesírás szabályai* sem engedett a kor írásgyakorlatának. Bár szabályainak egy részét néhány pontban bővítette és átfogalmazta, lényeges változtatásokat nem hozott. Újdonsága az volt, hogy az addigi szabályzatoknál részletesebben foglalkozott a felső nyelvválású magánhangzók (*i, ü, u*) jelölésével. A szabályok után egy majdnem félezer szóból álló jegyzék következett, amely a későbbi akadémiai szabályzatokban egyre gazdagabb lett. 1902-ben némi formai módosítással, de változatlan tartalommal jelent meg ismét.

Az Akadémia helyesírási szabályzatainak több évtized óta tartó me-revsége az iskolai oktatást is megnehezítette. A tanárok elégedetlenségének eredményeként a vallás- és közoktatásügyi miniszter kiadatott egy külön iskolai helyesírási szabályzatot, és elrendelte kötelező alkalmazását nemcsak az iskolai oktatásban, de a tankönyvkiadásban is (SIMONYI 1903). Furcsa helyzet jött létre: most már törvényesen két hivatalos szabályzat irányította a magyar írásgyakorlatot! Néhány évvel később a hivatalokban is az egyszerűbb iskolai helyesírás szabályaihoz igazodtak, azaz a *c* hangot az egyjegyű *c* betűvel jelölték, a szóhatáron egyszerűsítették a hosszú kétjegyű mássalhangzókat (*királlyá*), egybeírták a vonatkozó névmási határozószókat (*aki, amellet*) stb.

A következő két évtizedben az Akadémia továbbra is mereven ragaszkodott az addigi álláspontjához, semmilyen téren nem tett engedményeket sem az iskolai helyesírás, sem a mindennapi írásgyakorlat irányában.

1922-ben jelent meg ismét *A magyar helyesírás szabályai*, címlapján az alábbi felirattal: „Újabban átvizsgálta, 1922. május 29-i összes ülésén elfogadta és kiadta a Magyar Tudományos Akadémia.” A további kiadásokra még az is felkerült, hogy: „Valamennyi iskolára nézve kötelezővé tette a vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1922. október 11-én 4250. elnöki szám alatt kelt rendelete”. Miként a szabályzat bevezetője fogalmaz: „... a M. T. Akadémia szükségesnek látta, hogy helyesírási szabályait ismét átvizsgálja, és fontolóra vévén az azóta, különösen az iskolai helyesírásban végrehajtott

egyszerűsítéseket, felvegye azokat, amelyek ellen elvi kifogás nem tehető. Ilyenekül ajánlta a kiküldött bizottság a *cz* s a nyújtott kétjegyű betűk egyszerűsítését s a vonatkozó névmásoknak fentebb említett összeírását. Az idegen szavaknak magyaros írását is kiterjeszthetőnek tartja, de nem korlátlanul” (AkH. 1923.). Egyebek mellett tehát megvalósult az 1856-os javaslat is, a *cz* helyébe végre az egyszerű *c* került. Az 1922-es szabályzat 1940-ig még hét kiadásban jelent meg: 1923-ban, 1927-ben, 1931-ben, 1936-ban, 1937-ben, 1938-ban és 1940-ben. Lényegesebb változtatásokat, átdolgozásokat csak az utolsó két javított, bővített kiadás tartalmazott. A mi számunkra azért is fontos az AkH. 1922., mert ezt tartjuk ma érvényes helyesírási szabályzatnak, az AkH. 11. első kiadásának, azaz ha úgy tetszik az AkH. 1.-nek (vö. PÁSZTOR 1994).

Az AkH. 1922. bevezetőjében úgy fogalmaz, hogy a helyesírási „szabályoknak sűrű egymásutánban megjelent újabb és javított kiadásai nemcsak az Akadémia munkálatainak helyesírásában teremtettek egységet és következetességet, hanem irodalmunk többi termékének is irányt adtak és nagyrészt megszüntették az addig uralkodott tarkaságot és következetlenséget” (AkH. 1923: 1). Utal az akadémiai és az iskolai helyesírás kettősségére és az ebből származó károokra, a korszerűsítés és az egység szükségességére.

A remélt egységes írásgyakorlat létrejöttét megakadályozta a korabeli sajtó helyesírása (l. SZEMERE 1974: 24—5), amely szinte nyomdánként és szerkesztősenként változott. „Csak természetes, hogy a tanárok, tudósok, írók és szerkesztők egyéni sajátosságaitól tarkálló ilyen felemás, ingadozó és következetlen írásmódok nemcsak a munkát hátráltatták és okoztak állandóan fölösleges vitatkozásokat, hanem a sajtótermékek gondos előállítását is lehetetlenné tették. Az a félintézkedés pedig, amellyel egyes nyomdavállalatok az ott készülő munkákhoz úgynevezett *házi ortográfia-féleket* rendeltek, a gyakorlati munka során teljesen célszerűtlen volt, mert az időszaki sajtótermékek írói ezeket a szabályzatféleket vagy szokásokat nem ismervén, magukra nézve kötelező erejűeknek nem tekintették” (BALASSA 1929: IV). A sokféleség megszüntetését már nem az Akadémiától várták, hanem az 1929-ben megjelent *Az egységes magyar helyesírás szótára és szabályai* című munkától, amely a Budapesti Korrektorok és Revizorok Körének megbízásából készült. Többek között abban különbözött az AkH. 1922.-től, hogy sehol sem engedélyezett helyesírási változatokat, azaz a két vagy több alak közül csak egyet tartott elfogadhatónak. Részletesen foglalkozott az idegen szavak írásával is, szótárában minden eddiginél gazdagabb példaanyagot közölt.

Ugyancsak az egységesség létrejöttét hátráltatták a különféle helyesírási magánkiadványok. Legtöbbjük fedőlapján ott szerepelt a felirat: „A

Magyar Tudományos akadémia szabályai alapján”, „A Magyar Tudományos Akadémia helyesírási szabályainak maradéktalan követésével”, mégis példatárunkban sokszor következetlenek voltak, gyakran eltértek az akadémiai szabályzattól. A magánkiadványokat az tette népszerűvé és a nagyközönség számára vonzóvá, hogy szójegyzékük jóval gazdagabb volt a korabeli AkH. szójegyzékénél.

Az 1945 utáni társadalmi változások a helyesírás területén is éreztették hatásukat (l. SZEMERE 1974. 27—8), ezek eredményeként jelent meg 1950-ben *A magyar helyesírás szabályainak* kilencedik kiadása. Az AkH. 1950. legnagyobb újdonsága az volt, hogy részletes tájékoztatást adott az orosz szavak és nevek átírásáról. Emellett kibővítette és korszerűsítette a szójegyzék anyagát is.

Néhány év múlva, 1954-ben megjelent az AkH. 10. kiadása. Eredetileg reformkiadásnak szánták, de lényeges helyesírási változásokat mégsem tartalmazott. Alapvető elveiben megfelelt az AkH. 1922. és az azt követő későbbi kiadások elveinek. Kisebb változtatás volt a *dz* kétjegyű mássalhangzó kettőzésekor az első jegy ismétlése (*eddzük*), és a kétjegyű mássalhangzóra végződő tulajdonnevek ragozott alakjaiban az egyszerűsítő írásmód bevezetése (*Arannyal*). A művelődéstörténetben különös jelentősége van ennek a szabályzatnak: általa jött létre a hosszú évtizedeken át emlegetett helyesírási egység. Rendeletek biztosították, hogy a legfontosabb intézmények, az iskolák és a nyomdák ehhez a szabályzathoz igazodjanak.

Harminc évvel később, 1984-ben jelent meg az AkH. tizenegyedik kiadása, amely köznyelvünk helyesírását a mai napig meghatározza. Csupán néhány dologban különbözik az előző kiadástól (l. FÁBIÁN 1984): például a helyesírási alapelvek között megnevezi az egyszerűsítést is; az önálló hangot jelölő *dz* és *dzs* betű elválasztását a többjegyű mássalhangzók viselkedéséhez igazítja (*bo-dza*, *lán-dzsa*). Szótári része kb. 40 000 adatot tartalmaz, amelyet az ún. bokrosított szerkesztéssel rendeztek el.

Az AkH. 1984. tizenegyedik lenyomata 1994-ben jelent meg, címlapja szerint példaanyagában átdolgozott formában. Miért volt erre szükség? „Egyrészt sok új szó, kifejezés, intézménynév stb. jött használatba, amelyek helyet kértek maguknak a szabályzatban, másrészt a régi példaanyagnak egy része meghaladottá vált. Ez a kétirányú nyelvi mozgás tette szükségessé a szabálypontok egyes példáinak korszerűre való kicserélését, a leggyakoribb használatú új elemeknek a szótárba való beiktatását, illetőleg a csökkent fontosságúak egy részének elhagyását” (AkH. 1994: 6). Bekerült a szótárba sok, korunkra jellemző kifejezés, például: *áfás számla*, *AIDS-fertőzés*, *fekvőbeteg-ellátás*, *felszámolóbiztos*, *házi orvos*, *lízíng* stb.

Az Akadémia helyesírási szabályzata ma már nemcsak az Akadémia kiadványaiban, de a magyar nyelvű írásbeliség valamennyi területén irányadó. Ezt tanítják az iskolákban, ezt használják a szerkesztőségekben, a nyomdákban és az államigazgatásban. Az írásbeliség egyik fontos területén, a különböző tudományágakban, szakmákban nyújtanak segítséget az utóbbi évtizedekben megjelent szakmai helyesírási szabályzatok (l. FÁBIÁN 1984: 389).

A történeti áttekintés végére érve feltehetjük a kérdést: Vajon milyen területeken és mikor változik legközelebb helyesírásunk? A nyelvművelők, ortográfusok legtöbbje azt vallja, hogy a jövőben nem lesz helyesírási reform, csupán apróbb pontosítások várhatók (l. FÁBIÁN 1992). A gyökeres változtatás ellen szól a számítógépek mind nagyobb térhódítása, amelyek hihetetlenül megkötik a helyesírást, hiszen programjaikban a legapróbb módosítás is zavarokat okozhat. A nyomdák, az iskolák sem támogatnának nagyobb változtatásokat. A reformok a határokon túli magyarság írásbeliségét is kedvezőtlenül befolyásolnák.

A személynevek helyesírására vonatkozó ismeretek néhány akadémiai szabályzatban

Az ismertetett akadémiai helyesírási szabályzatok közül — mint korábban a leginkább meghatározókat — az 1832., az 1879., az 1922. és az 1984. évi kiadásokat választottam ki azzal a céllal, hogy összegyűjtssem, a helyesírásnak mely területein, milyen ismereteket közölnek a személynevekről. Egyaránt figyelemmel voltam a magyar és az idegen eredetű személynevekre. (A továbbiakban a fenti évszámokkal jelölt szabályzatok különböző kiadásaiból, lenyomataiból is idézek, de a pontos forrást mindig közlöm az adott helyen.) Mielőtt helyesírásukkal foglalkoznánk, határozzuk meg a témánkul választott személynév fogalmát! „Személyneveknek tekintjük az élő vagy valaha élt emberek megjelölésére, azonosítására használt szavakat vagy szavak csoportját” (HAJDÚ 1994: 17). Ezen belül a két legfontosabb elem az egyénítő keresztnév és a családnév. A keresztnév helyett ma a magyarországi hivatali életben az *utónév* elnevezést használják, bár a múlt század közepén *egyéni névként* is emlegették. A *családnév* helyett előfordul a *vezetéknev* megnevezés is. A személynevek közé soroljuk még a beceneveket és a ragadványneveket.

Az első akadémiai szabályzat, az AkH. 1832. több helyen is foglalkozik a személynevekkel. A betűkről szóló I. fejezetében megemlíti, hogy „... a' *ch*, *w* és *y* régi magyar nevekben használtatnak”. A kétjegyű betűknek egyszerűekkel való helyettesítését javasolva elmondja, hogy: „Ha régi könyveinkbe, de

kivált okleveleinkbe tekintünk, látni fogjuk, hogy őseink a' magyar hang' kitételével nem keveset vesződtek. A' *georch*, *desseuffy*, stb. eléggé mutatják, hogy írásunk, ha nem olly csodálatosan tarka is, mint némely europai nyelveké, de alkalmasint czifra, 's hangjai' kitételében gyámoltalan maradott volt" (AkH. 1832: 5). III. fejezetében megemlékezik az idegen tulajdonnevekről is, és a magyar kiejtés szerinti írásmódjukat javasolja. „A' melly tulajdon nevek olly nemzetéi közé tartoznak, mellyek a' deák vagy görög betűformáktól és alphabettól felette eltérnek, a' hova a' keleti 's némely nyugoti (p. o. oláh, serbus, illyrus stb.) nemzetek számíthatnak, azok kiejtésöknek leginkább megfelelő magyar módon irassanak" (AkH. 1832: 7). Előkerül a tulajdonnevek és a belőlük képzett melléknevek problémája a nagy kezdőbetűkkel foglalkozó fejezetben is, de példái között személynevek nem szerepelnek.

Következő nagy hatású szabályzatunk, az AkH. 1879. külön paragrafust szentel a családneveknek, amelyben a hagyományos írásmóddal foglalkozik. 3. § Családnevek. „Némely régi családnevek leírásánál a régi írásmódot követjük. Ennek jegyei: aa = á: Gaal; ew, eo, eö = ö, ő: Desseuffy, Georch, Eötvös; oo = ó: Tooth, Soos; y = i: Fáy, Laky; ch, cz = cs: Zichy, Széchenyi, Czerghető; gh = g: Végh, Vargha, Balogh; th = t: Németh, Horváth; w = v: Wesselényi, Wiczay. Családnevek leírásánál általában az illető név viselőjének erre vonatkozó írásmódját kell követnünk" (AkH. 1879: 14). Az idegen személynevek írására a 14. paragrafusban tér ki a latin és a latin betűket használó más nyelvek szavaival foglalkozva. Az alapalak mellett bizonyos toldalékolt formákat is érint. „A latin szókat és neveket, és általában a latin betűrendszer szerint írt szókat és neveket leghelyesebb úgy írunk, a mint az illető népek saját nyelvökben írták és írják; pl. [...] *Caesar*, *Cajus*, *Cato*, *Petrarca*, *Boccaccio*.

A latinul, vagy a latin írásmódtól kevésbé eltérően írott tőszók véghangját ragozás vagy képzés esetében a magyar kiejtés szerint írjuk le; pl. *Cicero*, *Cicerót*; *Catónak*, *Varrótól* [...] A latintól nagyon eltérő módon írott tőszó és a magyar képző vagy rag közé kötőjelt teszünk; pl. *shakespeare-i*, *shakespeare-ies*; *Jules Favre-é*, *Rousseau-t*, *Voltaire-t*, *Voltaire-re*, *Voltaire-rel*, *Marat-t*, *Marat-val*, *Mirabeau-hoz*, *Montesquieu-nek*" (AkH. 1879: 14–5).

Kiemeli a régi görög szók, közöttük a tulajdonnevek írását, amely megállapítása szerint „némi nehézséggel jár; mert a latin betűrendszer nem méríti ki a görög nyelvnek minden szóhangját. De minthogy a görög és latin nyelv minden szóhangjának értékét teljes bizonyossággal úgysem határozhatjuk meg: minthogy továbbá némely hangot a latin származású nyelvek is különbözően ejtenek, s a mai görög kiejtés sem biztos útmutató: legczélszerűbbnek tartjuk egészen úgy írni a görög szókat és neveket, a mint a rómaiak

írták saját betűikkel [...]; például: [...] *Sophokles, Pythagoras, Psyche, Zeus* [...]” (AkH. 1879: 15) A latin írásjegyet nem használó nyelvek szavai között foglalkozik a személynévekkel is, azt határozva, hogy ezeket írjuk a magyar kiejtés szerint. Kivéve azokat az ázsiai, afrikai, amerikai és ausztráliai neveket, amelyeket latin betűvel író európai népektől veszünk át. Az ilyen módon átvett neveket az átadó nyelvnek megfelelően írjuk.

Részletesen foglalkozik a keresztnév és a vezetéknév sorrendjével, a keresztnévek lefordíthatóságával. „Némely idegen tulajdonnevet a magyar nyelv szokás is azon alakban fogadott el, a melyben az illető nép használja, pl. *Michel Angelo* (nem *Angelo Mihály*), és így tovább: *Paolo Veronese, Leonardo da Vinci, Hans Sachs, Jean Paul* stb. — De e kivételes szokást nem lehet szabálylá tenni. A külföldi tulajdonneveket tehát rendesen a magyar nyelv szokás szerint, a keresztnév utántételével írjuk le, és a keresztnévet, ha a magyarban is divatozik, le is fordítjuk magyarra; pl. *Thiers Adolf, Gladston Vilmos, Parlatore Fülöp, Cotta Bernát*. A magyarban nem dívó keresztnévet változtatlanul tesszük a vezetéknév után: *Sacchi Archangelo, Fleischer Leberecht Henrik*. — A vezetéknév előre bocsátása már azért is igazolt, mert magok az illető népek is ugyanazt teszik lexikális munkáikban” (AkH. 1879: 15–6). A meghonosodott idegen szók tárgyalásakor kiemeli az idegen keresztnéveket, és hangsúlyozza, hogy ha a keresztnévet magyarosan ejtjük, akkor magyarosan is szoktuk írni. Példaként a *József*, a *Zsigmond* és a *Sándor* nevet említi.

Egyéb témakörökben is találunk személynévi példákat a kötőjel alkalmazásának részletezésekor: *corneille-i, shakespeare-ies; Murat-val, Popenak, Racine-ként*. Az összetétel eseteinek bemutatásakor kitér a főnevekre és megállapítja: „Ide soroljuk a nő főnévvel rokon né szócskának összetételeit: *Nagyné, Kovács Miklósné* stb.” (AkH. 1879: 19). Terjedelmes jegyzetben magyarázza el a né szócskával kifejezett feleség és a nő jelölte nőszemély közötti különbséget, bemutatja használatuk körét, és felhívja a figyelmet a hozzájuk kapcsolódó nyelvhelyességi kérdésekre. Az összetételek között szerepelnek tulajdonnévi előtagú példák is: *Mátyás-kori, Anjou-kori, Orczy-kerti*.

A nagy kezdőbetűvel foglalkozó paragrafusban a tulajdonnevek között szerepelnek az ún. „személyi tulajdonnevek: *Kovács Pál*; előnévvel: *Baróti Szabó Dávid; Széki gróf Teleki József*; — *Pallas, Jupiter, Minerva* stb. — Ide számítjuk ezeket is: *Isten, Szentlélek; Istenség, Főök, Mindenható, Örökkévaló, Megváltó, Idvezítő*; — a személyesítéseket is: *Szerelem, Halál, Végzet, Enyészet, Hadúr*” (AkH. 1879: 29). Kitér arra is, hogy a tulajdonneveket kis kezdőbetűvel kell írni, ha melléknevet képzünk belőlük, mint például a *minervai* szóban. „De a családnév és a történeti személynév még ekkor is

megtartja nagy kezdőjét, pl. melléknévi összetettekben: *Orczy-kerti*, *Deák-párti* [...] *Mátyás-kori*, *Demosthenes-fajta*; — *Molnár-féle* (*per*), *Kis Jakab-féle* (*hagyaték*); — a keresztnév is az ilyenekben: *Péter-féle* (*tréfa*), *Miklós-fajta* (*ötlet*)” (AkH. 1879: 30).

Az 1922 és 1940 között megjelent akadémiai szabályzatok több pontban foglalkoznak a személynevek helyesírásával. Az egyes kiadások felépítése és elvei nem különböznek, csupán a példák változnak néhány helyen, valamint a szabályok megfogalmazása lesz árnyaltabb.

Először A magyar betűk című paragrafusban említik a személyneveket az alábbi megfogalmazásban: „A rendes betűkhöz járulnak még a régi családnevekben megmaradt *y*, „*y*, *eö*, *ew*, *cz*, *w*, *ch*, *'s*; továbbá az idegen szavakban és tulajdonnevekben használt *ae*, *ai*, „*a*, *oe*, *au*, *eau*, *eu*, *y*, *ch*, *qu*, *w*, *x* stb.” Az alapul szolgáló kiejtéssel foglalkozva megemlítik, hogy „Némely esetben az irodalmi hagyomány olyan erős, hogy az írás nem a jelennek, hanem a multnak kiejtését tünteti föl.” Erre egyik példa az *ly* betű, amelyet kevesen ejtenek *ly*-nak, hiszen a köznyelvben *j*, a nyelvjárásokban *j* vagy *l*. A felsorolt szavak között négy keresztnév is szerepel: *Gergely*, *Károly*, *Keresztély*, *Mihály*.

Külön paragrafus, a 7. tárgyalja a tulajdonneveket, szétválasztva a magyar és az idegen eredetűeket. A magyar tulajdonnevekről megállapítja, hogy „igen sok családnév megtartotta régies írását s benne mind egyes betűknek, mind egyes betűcsoportoknak gyakran a maitól eltérő hangértékük van” (AkH. 1923: 18). Harminckét, a köznyelvitől eltérő olvasatú betűre, ill. betűkapcsolatra hoz példát. Ilyenek: *j = i*: *Bezerédj*, *Csula**j*; *ua*, *uó = ó*: *Guary* (olv. *Góri*), *Guót* (olv. *Gót*); *cz = cs*: *Czanaki*, *Czombor*, *Czimor*; *x = ks*: *Paxi*, *Taxonyi* (olv. *Paksi*, *Taksonyi*); *s*, *'s*, *ss = zs*: *Sennyei* (olv. *Zsennyei*), *'Soldos* (olv. *Zsoldos*), *'Sigray* (olv. *Zsigrai*), *Jósika* (olv. *Józsika*), *O'sváth* stb. A tulajdonnevek írásával kapcsolatban közöl néhány általános szabályt is. „1. erdélyi családnevek végén szokatlanabb az *y*; tehát: *Apafi*, *Báthori*, *Béldi*, *Geszt**i*, *Gyulai*, *Kendi*, *Teleki*; így *Rákóczi* is (nem *Rákóczy*); 2. nemesi előnév végén *i*-t írunk, nem *y*-t: *Csokonai Vitéz Mihály* (nem *Csokonay*), *Kisfaludi Kisfaludy Károly*; 3. *gy*, *ly*, *ny* után is rendszerint *i* van: *Szilágyi*, *Szentkirályi*, *Széchenyi* (de *Erdély* vagy *Erdélyi*, *Batthyány*, olv. *Erdélyi*, *Battyányi*); — *y* előtt rendszeren *gh*, *th* van, nem *g*, *t*, hogy *gy*-nek, *ty*-nek ne olvassák: *Baloghy*, *Maróthy*; — de *Vörösmarty* (olv. *Vörösmarti*) *h* nélkül. Megjegyzendő: *Fáyval*, *Vayval* (olv. *Fáival*, *Vai-val*; nem *Fáyjal*, *Vayjal*). A tulajdonneveket ragozva is csonkítatlanul írjuk, tehát: *Takátschal*, *Madáchchal*, *Emichchel*, *Kossuth**tal*, *Pákhkal*, *Keménynyel*; továbbá: *Mihálylyal*, *Károlylyal*, *Györggygel*, *Erdélylyel*, *Tihanynyal*,

Szilágygyal” (AkH. 1923: 19).

A magyar tulajdonnevek között önálló csoportban tárgyalja a keresztnéveket. Hangsúlyozza: „ha idegenből származnak is, nincs helye idegen írásmódnak, tehát: *Berta, Betti, Edit, Fanni, Frída, Judit, Klementína, Klotild, Kornélia, Lídia, Márta, Matild, Terézia* (nem pedig: *Bertha, Betty, Edith, Fanny, Frieda, Judith, Clementina, Clotild, Cornelia, Lydia, Mártha, Mathild, Theresia*); — *Adolf, Alfonz, Artúr, Cirill, Jonatán, Jusztn, Lotár, Oszkár, Oszvárd, Szerafin, Teofil, Vencel* (nem pedig: *Adolphe, Alphonse, Arthur, Cyrill, Jonathan, Justin, Lothar, Oskar, Oswald, Seraphin, Theophil, Wenzel.*)” (AkH. 1923: 19). A keresztnemekhez fűzött megjegyzésben kiemeli, hogy a magyaros írásmód ellenére a *ch* és az *x* betűket nem írjuk át. Példái: *Albrecht, Richárd, Ráchel, Félix, Maxim, Xavér*. A helytelen írásmód bemutatására mindegyik név átírt változatát is közli.

Az idegen tulajdonnevekkel tíz pontban foglalkozik. A személynevek írásmódját határozzák meg az átírás kérdéseivel foglalkozó szabályok. Külön tárgyalja a latin, olasz, spanyol, portugál, francia, angol, holland, német, norvég, svéd, finn nyelvű személyneveket, a latin betűs szláv nyelvek és az oláh nyelv tulajdonneveinek írását, a nem latin írású nyelvek tulajdonneveit és a görög tulajdonneveket. Kiemeli, hogy „a latinbetűs nyelvek nevei közül is magyar szövegben egészen magyarosan írjuk azokat, amelyeknek történeti vagy irodalmi múltú magyar nevük van, s amelyek annyira közkeletűek, hogy már magyaros kiejtésük is megállapodott. [...] Ilyenek pl.: *Jézus Krisztus, Dárius, Krózus, Cézár, Herkules, Ráfael*” (AkH. 1923: 21).

Foglalkozik a név végi *o, ö, a, e* hang toldalékok előtti megnyúlásával, azt javasolja, hogy ezt írásban is jelöljük. Finn személyneveket is említ példaként: *Aho: Ahótól, Väinö: Väinőnek*. Akkor javasol kötőjeles írásmódot, ha a néma hangra vagy ki nem mondott szótagra végződő idegen névhez toldalékot fűzünk (*Flaubert*-rel nem *Flaubertrel*).

Gyakorlati ismeretként megemlíti az idegen család- és keresztnemek szórendjét. Példákat hoz az eredeti formában elfogadott idegen tulajdonnevekre (*Ines de Castro, Walther von der Vogelweide*). De azt tanácsolja, hogy a külföldi tulajdonneveket rendesen, a magyar szokás szerint a keresztnév hátrahelyezéssel írjuk, függetlenül a keresztnév magyarra fordíthatóságától. A későbbi kiadások kitérnek a több keresztnemet viselő személyek nevére is. „Ha valakinek több keresztnéve van, a köznapi, gyakoribb áll közvetlenül a családnév előtt; ezért ha magyarra kell fordítanunk, a jelentőség szerint megfordított rendben tesszük magyarul; tehát *Johann Wolfgang Goethe* (rendszerint *Wolfgang Goethe*): *Goethe Farkas János*; *Johann Christoph Friedrich Schiller* (rendszerint *Friedrich Schiller*): *Schiller Frigyes Kristóf János*” (AkH.

1941: 28—9). Ugyancsak gyakorlati tanács, hogy a görög és a latin neveket ne a nyugati nyelvekben szokásos rövidítésükkel, hanem teljes alakjukban használjuk (*Horaz* helyett *Horatius*, *Ovid* helyett *Ovidius*).

Az Egybeírás és különírás című fejezetben is találkozunk a személynévvel. Részben az összetett melléknevek azon fajtájánál, amelynek személynév az előtagja (*Toldy-féle kiadás*, *Gergely-féle naptár*). Részben a személynévvel összetett főnevek és a belőlük képzett melléknevek tárgyalásakor (*Zrínyi-sor*, *Medárd-nap*; *Árpád-házi királyok*, *Szent István-napi körmenet*). Külön pont szögezi le, hogy kötőjel nélkül kell írni a személynév állandó jelzőit, mint *Szent István*, *Nagy Lajos*, *Földnélküli János*, *Nagy Sándor*, *Bölcs Salamon*.

Az elválasztással foglalkozó fejezetben kitér a családnevekben előforduló kettőzött mássalhangzókra, hangsúlyozva, hogy ezeket elválasztáskor sem szabad kiegészíteni. Tehát: *'Sen-nyei*, *Bat-thyány*. A későbbi kiadásokba megjegyzésként bekerülnek ezek a példák is: *Kos-suth*, *Wes-selényi*, *Des-sew-ffy*, *Lugos-sy*, *Med-gyes-sy*.

A kezdőbetűkkel foglalkozó paragrafus leszögezi, hogy „Nagy kezdőbetűvel írunk minden tulajdonnevet: Személyi tulajdonnevet (család- vagy vezetéknév és keresztnév): *Vörösmarty Mihály*, *Petőfi Sándor*, *Arany János*, — a nemesi előnevet is (nem helyes újabb szokás a nemesi előnévnek kis betűvel való írása): *Baróti Szabó Dávid*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Esztelneki és Szacsvai Szatsvay Sándor*, *Felsőkubini és Nagyolaszi Kubinyi Miklós*” (AkH. 1923: 34). A későbbi kiadások kiegészítik ezt a pontot az egyéb, pl. írói álnevekkel, és rendelkeznek arról is, hogy „A név elé tett *gr.* (*gróf*), *br.* (*báró*), *hg.* (*herceg*), *ns.* (*nemes*), *dr.* (*doktor*), valamint a *vitész* címet mondatban, felsorolásban belül kis kezdőbetűvel írjuk, pl. ott volt *gr. Ger-nyeszeghy Tamás*, *ns. Kiss János*, *dr. Nagy Mihály*, *vitész Joó Pál*; — de elején (így névjegyen is) naggyal: *Gr. G. T.* — *Ns. K. J.* — *Dr. N. M.* — *Vitéz J. P.*

Hivatalos kiadványokban a belügyminiszter 280.932/1940. B. M. számú, továbbá a vallás- és közoktatásügyi miniszter 4507/1940. eln. számú rendelete szerint a nemesi és a főnemesi ranggal kapcsolatos címet, a nemesi előnevet és a *vitész* címet kis kezdőbetűvel kell írni” (AkH. 1941: 41). Ide sorolja a mitológiai neveket és a megszemélyesített fogalmak neveit, és kiemeli, hogy nagybetűvel írjuk a vallási, történeti és hasonló személyek jelzőit. Hangsúlyozza, hogy más az alkalmi jelző, mint *a nagy Napoleon*, *a hódító Caesar*, *a tengerjáró Columbus*. A tulajdonnévi előtagú összetételek nagybetűs írásával szemben megemlíti azt az esetet, amikor a tulajdonnév teljesen egybeolvadva az utótaggal, szinte elhomályosult, példái: *dunavíz*,

tiszavirág. Nagybetűs írásmódot javasol a tulajdonnevet tartalmazó ünnepnevek írására: *Péter-Pálkor, Kisasszony napja, Nagy Boldogasszony*.

Kisbetűvel íratja a tulajdonnévből képzett mellékneveket (*rembrandti félhomály, wagneriánus; voltaire-i irónia; józsefvárosi templom*), a családnévi előtagúak kivételével (*Andrássy-úti fasor*). Részletesen foglalkozik az *Isten* szó írásával is. „Az egy *Isten* nevét a köznyelvi szokás tulajdonnévnek veszi, azért használja névelő nélkül is: *Isten* áldjon meg = az *Isten* áldjon meg; ellenben csak kis betűvel írhatjuk: *idegen isteneket* ne imádj; a görögök hite szerint minden forrásban *egy-egy isten* vagy *istennő* lakozott. Nagy betűvel szokás írni ezeket is: az *Úr, a Mindenható, az Örökkévaló, a Megváltó, az Üdvözítő, a Gondviselés, Boldogasszony, Magyarország Nagyasszonya*” (AkH. 1923: 36).

Áttekintésünk azt mutatja, hogy az akadémiai szabályzatok a kezdetektől fogva számon tartották a személyneveket, és foglalkoztak a személynevek írásának sajátos kérdéseivel. Folyamatosan jelen volt két nagy csoportjuk: a magyar és az idegen nevek. Az adott kor kívánalmainak megfelelően bővült a hozzájuk kapcsolódó helyesírási kérdések köre. A magyar nevek közül legalaposabban a hagyományos helyesírási családnevek hangjelölését mutatják be, később szóba kerül toldalékolásuk és elválasztásuk. Részletesen foglalkoznak a név előtti elemek írásával, ennek kapcsán a kommunikációs helyzet meghatározó szerepével. Nemcsak az írásbeliség, hanem általában a névhasználat szempontjából is jelentős szerepe volt az asszonynevek *-nő/-né* elemet tartalmazó változatát, valamint a keresztnévek magyaros írásmódját bemutató gazdag példatárnak. Az idegen nevek írása az átírás kérdései mellett egyéb névhasználati problémákat is felvetett. A családnév és a keresztnév sorrendjét, a nevek lefordíthatóságát a kor szokásainak megfelelően taglalják a szabályzatok.

A napjainkban érvényes helyesírási szabályzat a személynevekről

Napjaink helyesírását az AkH. 11. 1984-ben megjelent kiadása határozza meg, amelynek példaanyagában átdolgozott, korszerűsített lenyomata, a tizenegyedik lenyomat 1994-ben jelent meg. A következőkben ennek a szabályzatnak az alapján tekintjük át a személynevekkel kapcsolatos legfontosabb helyesírási ismereteket.

A tulajdonnevek írása című fejezeten belül a 155. szabályponttól a 171.-ig elkülönítve találjuk *A személynevek megnevezésű* alfejezetet. Fő témakörrei részben a személynevek alapalakjával kapcsolatosak, részben az alapalak és valamely más nyelvi elem viszonyával foglalkoznak. Az alapalakok között

részletezik a családnevek, az asszonynevek, a mitológiai nevek és a keresztnévek írásmódját. Az egyéb nyelvi elemmel bővült szerkezetek kapcsán foglalkoznak a toldalékos személynevekkel, a jelzős személynevekkel, a személynév és valamely közszó által alkotott szerkezetekkel, valamint a képzőszerű utótagot tartalmazó személynevek írásával (l. 1. sz. táblázat).

A szabályzat leszögezi, hogy mind a családneveket, mind a keresztnéveket nagy kezdőbetűvel írjuk. A családnév és a keresztnév után szinonimaként zárójelben közli a *vezetéknév* és az *utónév* terminust, és felhívja a figyelmet arra, hogy írásmódjukat az anyakönyvezésre vonatkozó jogszabályok határozzák meg.

A családnevek tárgyalásakor utal arra, hogy a mai magyar hangjelölési rendszertől eltérő alakokkal, a családnevekben megőrződött, de ma már nem használatos régi betűkkel *A betűk* című fejezet 12. és 15. pontja, valamint *A hagyományos írásmód* 87. szabálypontja foglalkozik. Részletezi a történelmi családnevek írását, és foglalkozik a névváltozatok kérdésével (*Sigray, Batsányi — Bacsányi, Rákóczi*). Megkülönbözteti az összetett, a kettős és a jelzős családneveket (*Nagygyörgy, Bajcsy-Zsilinszky, Baróti Szabó*). Önálló pontban tárgyalja a jogi előírások szerint lehetséges asszonynevek különböző formáinak helyes írásmódját. Ugyancsak külön pontban foglalkozik a mitológia és a vallás fogalomkörébe tartozó, személynévként használt nevekkel (*Boldogasszony, Ozirisz, Zeusz; Isten — isten*). A keresztnévek írásakor a köznyelvi kiejtést tartja irányadónak még az újabban átvett idegen nevek esetében is (*Klaudia, Márió*).

Több szabálypont foglalkozik a személynevek toldalékos alakjaival. A toldalékos alakok írásakor a legfőbb elv az, hogy a közszókhöz hasonlóan lehetőleg kötőjel nélkül, közvetlenül illesszük a toldalékot a személynévhez (*Kossuthhoz, Táncsics Mihálynak*). A szabályzat részletezi a *-val, -vel* rag írásának különböző eseteit, az *-i, -s* és az *-ista, -izmus* képző kapcsolódási módját, valamint a *-k* többesjellel ellátott személynevek írását (*Szabolccsal, Kossuthtal; móríci, Széchenyi István-i; Kisfaludyak, József Attilák*).

A jelzős szerkezetek kapcsán megkülönbözteti a személynevekhez járó alkalmi és állandó jelzőket (*a nagy Napóleon, Rótszakállú Frigyes*). Kitér azokra az esetekre is, amikor a személynév szerepel jelzőként, és a helyesírás szempontjából különválasztja a minőségjelzős szerkezeteket és a jelöletlen összetételnek tekinthető kapcsolatokat (*Bánk bán, Bartók Béla-emlékév*). A személynév és a köznév együtteséből melléknevek is létrejöhetnek összeteltszerű kapcsolatként (*Árpád-kori, Mária-arcú*). A személynév és a köznév alkotta minőségjelzős szerkezethez bővítményként újabb főnév kapcsolódhat (*Julianus barát szobor*). Az ilyen szerkezetek a köznyelvi használatban

nehézkések, erőltetettek, célszerűbb jelölt nyelvtani viszonyokkal feloldani őket (*Julianus barát szobra*). Külön szabálypont foglalkozik a képzőszerű utótagot tartalmazó személynevek írásával (*Wesselényi-féle, Szinnyei Merse Pál-szerű*).

Az eddig tárgyalt személynévi fejezeten kívül a szabályzat más témakörökben is foglalkozik a személynevek helyesírásának kérdéseivel (l. 2. sz. táblázat). A helyesírási szabályokat megfogalmazó fejezetek szinte mindegyikében szóba kerülnek a személynevek speciális problémái. A *különírás és az egybeírás*, *A tulajdonnevek*, *A kezdőbetűk*, *Az idegen tulajdonnevek*, *Az elválasztás* és *Az írásjelek* című fejezetben egyaránt felmerülnek a személynevek írását érintő kérdések, nagyobb részt *A személynevek* c. alfejezetben már tárgyalt mozzanatok kifejtésével találkozhatunk, kisebb részt néhány újabb probléma felvetésével és magyarázatával.

A *különírás és az egybeírás* c. fejezet mellérendeléssel foglalkozó részében (103. pont) szó esik a tulajdonnévi ikerszók írásáról és toldalékolásáról (*Ista-Pista, Istát-Pistát*). Ugyancsak ebben a fejezetben tárgyalja a szabályzat a tulajdonnevek és a közszók összekapcsolását (140. pont). Két nagy csoportra bontja a lehetséges eseteket: a minőségjelzős szerkezetekre, amelyeket különírnunk (*Mariska néni, a Kalmár fiú*) és a jelöletlen összetételekre, amelyekben kötőjellel kapcsoljuk a tagokat (*Mátyás-templom, Apáczai Csere János-emlékünnepele*). A különírás és az egybeírás területére tartozik a képzőszerű utótagok írása (141. pont). Ezeket a nagy kezdőbetűvel írt tulajdonnevekhez mindig kötőjellel kapcsoljuk (*Petőfi-szerű, Jedlik Ányos-féle, Tömörkény- és Gárdonyi-szerű*).

A tulajdonnevek fejezetének bevezetésében (154. pont) a szabályzat hangsúlyozza, hogy a tulajdonneveket írásban a nagybetűs kezdéssel különböztetjük meg a közszóktól (*Szőke — szóke*). Bemutatja, hogy a személynevek esetében háromféleképpen jelezhetjük a többbelemű nevek tagjainak összetartozását: egybeírással (*Annamária*), kötőjellel (*Nemeskéri-Kiss*) vagy oly módon, hogy az egymás után következő különírt tagok mindegyikét nagybetűvel kezdjük (*Kőrösi Csoma Sándor*). Megállapítja, hogy a tulajdonnevek, így a személynevek írásának jellemző vonása az állandóság, ami egyrészt a történelmileg kialakult formák változtathatatlanságát jelenti (*Werbőczy*), másrészt a toldalékoláskor az alapforma gyors és egyértelmű visszaállítását (*Kiss-sel*).

A tulajdonnevek köznevesülésének helyesírási következményeire a szabályzat több fejezetben is utal: 140. b), 168., 201. pont. Felhívja a figyelmet arra, hogy a köznevesülés folyamatosan zajló, lassú folyamat. A személynevek köznévvé válása során az írásformák egy ideig ingadoznak, következtel-

nül váltják egymást a nagy kezdőbetűs, esetleg idegenes és a kis kezdőbetűs, magyaros írásformák. A köznevesülés során a tulajdonnév elveszti egyedítő funkcióját, és közszoí jelentésvonatkozásai dominálnak (*Röntgen* → *röntgen*, *Sandwich* → *szendvics*). Hasonló folyamat játszódik le akkor is, amikor valamely személynév és közszo összeforrásából keletkezik újabb közszo (*ádámcsutka*, *makadámút*, *krisztustövis*).

A kezdőbetűket taglaló fejezet szabályozza a családnevek előtti *doktor*, *idősb*, *ifjabb*, *özvegy* stb. szavak írását és rövidítését. Leszögezi, hogy ezeket az elemeket csak kiemelt helyzetben vagy mondat elején kezdjük nagybetűvel (153. pont).

Az idegen tulajdonnevek, közöttük a személynévek írásának szabályozásakor különválasztja a magyar írásmód (207—211. pont) és az idegen írásmód (214—217. pont) szerinti neveket. Felhívja a figyelmet arra, hogy néhány közismert idegen nevet hagyományosan megmagyarosodott formában használunk (*Cristoforo Colombo* helyett *Kolumbusz Kristóf*), de újabban a név eredeti alakját tiszteletben tartva, általában változtatás nélkül követjük az idegen írásmódot (*Cervantes*, *Françoise*). Kivételt jelentenek újabb keletű idegen keresztnéveink, amelyeket az átadó nyelv helyesírásától függetlenül csak a mai köznyelvi kiejtést tükröztetve írhatunk (*Kármén*, *Oszvald*). Az idegen személynéveket általában ugyanúgy egybeírjuk a toldalékokkal, mint a magyar személynéveket. Különleges eset a név végén lévő hangérték nélküli betű vagy a bonyolult betűegyüttes (*Voltaire-é*, *Montesquieu-nek*). Ebben a fejezetben foglalkozik a szabályzat a nem latin betűs írású nyelvek neveinek átírásával (218—211. pont).

Az elválasztási szabályok ismertetésekor több pontban találunk személynévi példát, sőt külön szabálypont taglalja a régies helyesírású családnevek elválasztását (229. pont). Általános elvként leszögezi, hogy a családnevekben előforduló többjegyű régies magyar betűk az elválasztáskor a hangértéküknek megfelelően kezelendők (*Thew-rewk*). Az elválasztáskor felfedezhetjük, hogy a *-fi*, *-fy*, *-ffy* elem összetételi tagként szerepel a családnevekben, hiszen a név kialakulásakor 'valakinek a fia' jelentése volt, ezért az ilyen neveket az összetett szavak mintájára választjuk el (*Pál-fy*, *Dessew-fy*). Az idegen személynévek elválasztása a magyar helyesírási szokásoknak megfelelően, azaz a magyar kiejtésükön alapuló szótagolás szerint történik (*Coo-per*, *Chur-chill*, *Fab-ri-zio*; *Shakes-peare*, *Miche-langelo*).

Az írásjelek fejezetében a személynévek először az értelmezővel kapcsolatban fordulnak elő (248. pont). Az értelmezős szerkezetekben az értelmezetre és az értelmezőre külön hangsúly esik, amelyet a beszédben szünettel érzékeltetünk, írásban pedig vesszővel jelölünk (*Németh Pétert, a szomszéd-*

domat). Értelmezős szerkezetet alkothat a személynév és a hozzá kapcsolódó kitüntetést, fokozatot, minősítést, rangot jelölő birtokos szerkezet (*Elek Pónának, a többszörös olimpiai bajnoknak*). Különleges eset, amikor a *maga* vagy a *mind* szó lesz az értelmezett szó vagy az értelmező (*Magát Bartókot hallottuk a hanglemezről*).

A megszólítás esetében alkalmazható írásjelek helyesírási szabályait bemutató példák között is találunk személyneveket (253., 255. szabálypont). A szavak közötti írásjelek kapcsán, a kötőjel alkalmazásakor (262. pont) említi ismét a szabályzat a tulajdonnevek és a közszók összekapcsolásából keletkezett alakulatokat, valamint a kettős családneveket (*Kazinczy-verseny, Endrődy-Somogyi*). Bizonyos esetekben kötőjellel történik a toldalékok kapcsolása (*Széll-lel, Arany János-i, Eötvös-féle, voltaire-es*). A nagykötőjel használatával foglalkozó szabálypont (263.) azt fogalmazza meg, hogy két vagy több személynév kapcsolatát nagykötőjellel érzékeltetjük (*Hadrovics—Gáldi*), és az ilyen alakulatok utolsó tagjához kötőjel nélkül kapcsoljuk a toldalékot (*Hadrovics—Gáldiban*).

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy az akadémiai helyesírási szabályzatok 1832-től napjainkig folyamatosan foglalkoztak a személynevek írásával. Általában külön tárgyalták a magyar és az idegen személynevek helyesírási kérdéseit. A magyar személynevek közül a családnevek és a keresztnév írását szabályozták legrészletesebben. A szabályozás kiterjedt az alapalakra, a toldalékolásra, a személynév és valamely köznév kapcsolatára, valamint egyéb esetekre. Jelenleg érvényes helyesírási szabályzatunk *A tulajdonnevek* c. fejezetén belül 17 pontból álló alfejezetben hívja fel a figyelmet a személynevek helyesírási nehézségeire. Emellett valamilyen szempontból szinte mindegyik témakörben szó van a személynevek írásáról. Tapasztalataink szerint napjainkban különösen fontosak az idegen személynevek írásával foglalkozó szabálypontok, elsősorban a toldalékolás és az elválasztás kérdései. A köznyelvi helyesírási problémák legtöbbje sajátos kommunikációs helyzethez kapcsolódik, mint amilyen a családnevek előtti járulékok, a megszólítás vagy a köznevesülés írása. A helyesírási szabályzatok koruk sajátos kívánalmaihoz igazodva azt az igényt próbálták kielégíteni, hogy a személynevet mint sajátos szót vagy szócsoportot az írásban egyedi helyzetének megfelelően használhassuk.

Irodalom

AkH. 1832. Magyar helyesírás' és szóragasztás' főbb szabályai. Hasonmás kiadás. Helikon Kiadó. Budapest. 1982.

AkH. 1879. A magyar helyesírás elvei és szabályai. A M. T. Akadémia Könyvkiadó Hivatala. Budapest.

AkH. 1923. A magyar helyesírás szabályai. Magyar Tudományos Társulatok Sajtóvállalata Rt. Budapest.

AkH. 1941. A magyar helyesírás szabályai. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. Budapest.

AkH. 1994. A magyar helyesírás szabályai. Akadémiai Kiadó. Budapest.

BALASSA József 1929. Az egységes magyar helyesírás szótára és szabályai. Kiadja a Budapesti Korrektorok és Revizorok Köre.

FÁBIÁN Pál (szerk.) 1984. A magyar helyesírás szabályainak 11. kiadásáról. Magyar Nyelvőr 385—407.

FÁBIÁN Pál 1992. Helyesírásunk életéből. In: NAGY L. János (szerk.). Rendszer és stilisztika a helyesírásban. Gyula. 17—22.

HAJDÚ Mihály 1994. Magyar tulajdonnevek. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

KESZLER Borbála 1996. A névjelek fejlődése a képjeltől a nagybetűs írásig. Magyar Nyelvőr 220—26.

KNIEZSA István 1959. A magyar helyesírás története. Tankönyvkiadó. Budapest.

PÁSZTOR Emil 1994. Az akadémiai helyesírási szabályzatok kiadásai 1832-től máig. Magyar Tanítás 5: 28.

SIMONYI Zsigmond 1903. Iskolai helyesírás. Budapest.

SZEMERE Gyula 1974. Az akadémiai helyesírás története (1832—1954). Akadémiai Kiadó. Budapest.

1. sz. táblázat

A személynevekkel kapcsolatos helyesírási tudnivalók az AkH. 11.-ben
A személynevek c. alfejezetben

Témakör		Példa	AkH.
Családnév + keresztnév		Körmendy György	155.
Családnevek	Hagyományos hangjelölés	Thewrewk; Batthyány; Pais	156.
	Történelmi	Sigray; Batsányi — Bacsányi; Zrínyi; Wathay; Csombor	157.
	Összetett	Györgyjakab	158.
	Kettős	Konkoly-Thege	158.
	Jelzős	Kőrösi Csoma	158.
Asszonynevek		Szabó Lászlóné Nagy Katalin Szabóné Nagy Katalin	159.
Mitológiai, vallási nevek		Zeusz, Isten — isten	160.
Keresztnevek		Zsanett; Richárd; Félix	161.
Toldalék	Általában	Dózsát, Táncsics Mihálynak, Vörösmartyé	162.
	-val, -vel rag	Ádámmal, Kodállyal, Szabolccsal; Kossuthal, Móriczal, Babitscsal; Kiss-sel, Bernadettel	163.
	-i, -s; -ista, -izmus képző	móriczi, rippl-rónais; Eötvös József-i	164.
	-k többesjel	a Kossuthok, az Ady Endrék	165.
Jelző	Alkalmi	a nyelvújító Kazinczy	166.
	Állandó	Nagy Péter, Szent Erzsébet	166.
Személynév + köznev	Minőségjelzőként	István király, Polgár doktor, Kaláka együttes	167.
	Jelöletlen összetételben	Kodály-módszer, Szent Benedek-rend	168.
	Melléknévként	Jókai-regénybeli, Jászai Mari-díjas	169.
	Újabb köznévvel	Szent István vértanú plébániatemplom	170.
Személynév + képzőszerű utótag		Eötvös-féle, Szent-Györgyi-féle Paál László-szerű	171.

2. sz. táblázat

A személynevekkel kapcsolatos helyesírási tudnivalók az AkH. 11.-ben
A személynevek c. alfejezeten kívül

Témakör		Példa	AkH.
A különírás és az egybeírás	Mellérendelés	<i>Ista-Pista, Anna-Panna; Ista-Pistát</i>	103.
	Tulajdonnév + köznév	<i>Mariska néni, a Nagy család; Ady-szobor, Apáczai Csere János-émlékünnepély</i>	140.
	Tulajdonnév + képzőszerű utótag	<i>Petőfi-szerű, Jedlik Ányos-féle, Tömörkény- és Gárdonyi-szerű</i>	141.
A kezdőbetűk	Megszólítás	<i>Kedves Kovács Bácsi! Ezt Ferenc bátyám és Erzsébet néni is jól tudja.</i>	149. 253. 255.
	Név előtti elemek	<i>Gróf/gróf Széchenyi István</i>	153.
A tulajdonnevek	Általában	<i>Szőke — szőke; Annamária; Wittmann-né</i>	154.
	Köznevesülés	<i>röntgen, szendvics; ádámcsutka, makadámút</i>	201. 140. 168.
Az idegen tulajdonnevek	Magyar írásmód szerint	<i>Husz János — Jan Hus; Kármán, Oszvald</i>	207.
		<i>Albrecht, Beatrix</i>	209.
		<i>Dávid, Króizus — Kroiszosz</i>	210.
		<i>Huszé, kálvini</i>	211.
	Idegen írásmód szerint	<i>Cervantes, Horatius, Čapek</i>	214.
		<i>Janus Pannoniustól, Habsburgok</i>	215.
		<i>Goethe, goethei, Goethének; Balzac</i>	216.
		<i>Rousseau-val, Voltaire-é, shakespeare-i</i>	217.
	Átírás	<i>Odüsszeusz, Plutarkhosszal</i>	218. 222.
	Régi magyar betűt tartalmazó nevek	<i>De-seö, Thew-rewk, Ben-czúr, Kos-suth; Balo-ghék, Babi-tsé; Bat-thyá-ny; Pál-ffy</i>	229. 234. 235.
Az elválasztás	Idegen nevek	<i>Coo-per, Mon-taigne, Chur-chill, Fi-scher</i>	230.
		<i>Miche-langelo, Shakes-peare</i>	231.
Az írásjelek	Vessző	<i>Dömötör Béla, a tudomány doktora</i>	248.
	Kötőjel	<i>Kazinczy-verseny, Széll-lel, Arany János-i</i>	262. 265.
	Nagykötőjel	<i>Hadrovics–Gáldi; a Hadrovics–Gáldiban</i>	263.